

KİTAP TAHLİLİ

(BOOK REVIEW)

Ömer Engin LÜTEM

Büyükelçi (Emekli)

Avrasya İncelemeleri Merkezi, Onursal Başkan
elutem@avim.org.tr

ARAM ANDONYAN, NAİM EFENDİ VE TALAT PAŞA TELGRAFLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

(AN ANALYSIS ON ARAM ANDONIAN, NAIM EFENDI
AND THE TALAT PASHA TELEGRAMS)

Taner Akçam – Naim Efendinin Hatıratı ve Talat Paşa Telgrafları,
Krikor Gergeryan Arşivi

İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, 278 Sayfa.

Taner Akçam “Naim Efendi’nin Hatıratı ve Talat Paşa Telgrafları” (İletişim Yayınları, 2016), kitabında bundan 96 yıl önce Aram Andonyan tarafında yayınlanmış olan ve başta Osmanlı Dâhiliye Nazırı Talat Paşa olmak üzere bir dizi üst düzey Osmanlı memuruna atfedilen telgraf ve belgelerin esasen gerçek ve sahih olduğu tezini işlemektedir. Akçam’ın temel tezi 1983 yılında Şinasi Orel ve Süreyya Yuca tarafından yayınlanan ve bu belgelerin sahte olduğu yönünde ciddi tezler öne süren “Ermenilerce Talat Paşa’ya atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü” başlıklı çalışmanın hatalarla dolu olduğu ve belgelere yönelttikleri ithamların esasen haksız oldukları üzerine kurulmuştur.

Akçam’a göre, Orel ve Yuca’nın iddialarının aksine Naim Efendi adına bir Osmanlı memuru vardır ve belgeleri Andonyan’a o temin etmiştir ve Andonyan tarafından yayınlanan hatıratı da Naim Efendi bizzat kendisi yazmıştır. Bu doğrultuda Osmanlı Belgesi olduğunu iddia ettiği 3 belgede Naim Efendi isminde bir memurdan bahis geçtiğini iddia etmektedir. Buna ek olarak Akçam, Krikor Gergeryan’ın şahsi koleksiyonunda bulduğu ve Naim Efendi tarafından yazıldığını iddia ettiği Osmanlıca bir hatıra metnini kitabında yayınlamaktadır. Akçam’a göre Krikor Gergeryan söz konusu hatıratı Paris’teki Bogos Nubar Kütüphanesinde bulmuştur.

Yeri gelmişken hemen burada belirtelim ki hatıratın gerçekten Naim Efendi tarafından yazıldığına dair hiçbir emare (isim, imza, paraf, tarih vs.)

bulunmamaktadır. Ayrıca gerçekten kendisi tarafından yazılmışsa da daha sonra bu metin üzerinde değişiklik yapıp yapılmadığı ya da başka biri ya da birileri tarafından metnin tekrar temize çekilip çekilmediğine dair bir bilgi mevcut değildir. Tartışmalı olmayan objektif kaynaklarda da Naim Efendi adlı şahsa ait herhangi bir el yazısı örneğine sahip değiliz ve bu nedenle yayınlanan hatıratteki el yazısı ile karşılaştırma yapma şansı da bulunmamaktadır. Ayrıca metin klasik anlamda bildiğimiz “Hatırat” metinlerine de benzememektedir. Hatırat denen metinde Naim Efendi’nin olaylar içindeki kendi rolü, diğer insanlarla olan diyalogları, ya da gerçekleşen olayların kronolojik bir anlatısı sunulmamaktadır. Metin, sadece resmi yazışma olduğu iddia edilen metinlerin aktarılması ve nadiren de bunlar üzerine yapılan yorumları içermektedir. Metin içerisinde bahsi geçen olaylar karma karışık bir şekilde sunulmuş ve kronolojik bir anlatı takip edilmemiştir. Örneğin, Ocak 1916 tarihli telgraflardan sonra Eylül 1915 tarihli telgraflar aktarılmakta ve bu durum metin boyunca devam etmektedir. Yine Şubat 1917 tarihli telgrafi 1915 ve 1916 tarihli başka telgraflar takip etmektedir. Metin boyunca Naim Efendi’nin görevinin ne olduğu ve nerelerde görev yaptığına dair hiçbir ibare bulunmamaktadır. Bu bakımdan yukarıda da bahsedildiği gibi metin bildiğimiz hatırat metinlerine hiç benzememektedir ve sipariş üzerine yazılmış izlenimini bırakmaktadır.

Akçam tarafından yayınlanan metin, Andonyan tarafından 1920’de yayınlanan hatıra metninden de bariz bir şekilde farklıdır. Mesela Andonyan tarafından yayınlanan metinde Naim Efendi görev yaptığı yerlere ve makamlara ilişkin ifadelerde bulunmaktayken, Akçam tarafından yayınlanan metinde bu tür ifadeler geçmemektedir. Bu durumda ortaya çıkan ilk kuşku metnin Andonyan (ve Andonyan’ın bir mektubunda bahsettiği gibi metin üzerinde değişiklikler yapan Londra’daki Ermeni Bürosu ve Paris’teki Ermeni Milli Delegasyonu) tarafından kendi çıkarları doğrultusunda değiştirilmiş olabileceğidir. Ancak Andonyan’ın anlatısının gerçekliğine ve yayınlanan belgelerin otantikliğine tamamen angaje olan Akçam, bu ihtimali göz önüne alıp tartışmamaktadır. Andonyan’a toz konduramayan ve anlattıklarının doğru olmaları gerektiğinde ısrar eden Akçam, bu durumu Andonyan tarafından yayınlanan başka bir hatırat metninin var olduğunu varsayarak açıklamaktadır. Yani Akçam’a göre kendi yayınladığı metnin dışında başka bir hatırat daha mevcuttur ve Andonyan da kitabında bu metni yayınlamıştır ve farklar buradan kaynaklanmaktadır. Ancak Akçam bu ihtimali destekleyecek hiçbir delil veya işaret göstermemektedir. Esasen Akçam’ın bu tutumu kitabın da en temel sorununu teşkil etmektedir. Zira belgelerin otantik olduğunu kanıtlamak için elde kanıt bulunmayan durumlarda varsayım üzerine varsayım kurgulayarak Naim-Andonyan belgeleri üzerindeki tutarsızlıkları ve kuşkuları dağıtmaya çalışmaktadır.

Andonyan'ın farklı tarihlerde aynı olaylar ve kişiler hakkında yaptığı açıklama ve yorumların birbiriyle çeliştiğini ve bu bakımdan açıklamalarının sorgusuz sualsiz kabul edilmesinin tarih yazımı açısından oldukça sakıncalı olduğunu belirtmek gerekir. Mesela Andonyan kitabında Naim Efendi isimli memuru iyi kalpli yardımsever bir memur olarak tanıtmış, maddi durumunun kötü olmasına karşın belgeler için hiçbir maddi karşılık almadan, sırf vicdanını rahatlatmak için kendisine temin ettiğini yazmıştır.¹ Ancak 1937 yılında yazdığı bir mektupta bu kez Naim Efendiyi “içki ve kumar düşkünü” ve “tamamen ahlaksız bir yaratık” olarak tanımlamıştır ve söz konusu evrakların Naim Efendiden para karşılığı alındığını söylemektedir.²

Andonyan benzer bir şekilde, 1937'de yazdığı mektubunda, yayınladığı belgelerin Talat Paşa'ya suikast düzenleyen Sogomon Tehlirian'ın 1921 yılında Berlin'de yargılandığı sırada, Alman Mahkemesince otantikliğinin doğrulandığını iddia etmektedir. Ancak Mahkeme zabıtları incelendiğinde, böyle bir durumun söz konusu olmadığı ortaya çıkmaktadır. Mahkeme zabıtlarına göre, Tehlirian'ın avukatının Andonyan tarafından getirilen beş adet belgeyi mahkemeye sunmak istemesine karşın, Alman savcının itirazları neticesinde bunu yapmaktan vazgeçtiği görülmektedir. Savcıya göre Talat Paşa'nın suçlu olup olmadığı Mahkeme tarafından belirlenemezdi ve tarihi bir araştırma gerektirmekteydi. Bu çaba, mevcut olanlardan çok farklı materyallerin incelenmesini gerektirecekti. Ayrıca Savcıya göre zanlı Tehlirian'ın Talat Paşa'nın suçlu olduğuna inanıyor olması, Tehlirian'ın cinayete ilişkin kastını açıklığa kavuşturması bakımından yeterliydi. Bu itirazlar neticesinde Tehlirian'ın avukatı Adolf von Gordon da belgeleri mahkemeye sunma talebinden vazgeçmiştir.³ Bunun dışında Berlin'deki yargılama esnasında savcı belgelere son derece mesafeli ve ihtiyatlı yaklaşmış ve bunların sahte olabileceklerini göz önünde bulundurmıştır:

“Düzmece belgelerin kullanılması da beni hataya sevk edemez... İhtilal karışıklıkları sırasında yüksek şahsiyetlerin imzalarını taşıyan belgelerin bizde nasıl ortaya çıktığını ve sonradan bunların sahte olduklarının nasıl kanıtlandığını biliyorum.”⁴

Yeri gelmişken savcının bu yorumunun oldukça yerinde bir gözlem olduğunu belirtmek gerekir. Zira Birinci Dünya Savaşı sonunda İttihat ve Terakki Hükümetini suçlayabilmek ve yargılayabilmek için yabancı istihbarat

1 Şinasi Orel, Süreyya Yuca, *Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, (Ankara Türk Tarih Kurumu, 1983) s. 7

2 Age, s. 8

3 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide*, s. , Orel, Yuca, *Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, s. 18

4 Orel, Yuca, Age, s. 19

örgütlerinin de dâhil olduğu çeşitli gruplar oldukça hırslı bir şekilde belge arayışına girmişlerdir. Bir İngiliz istihbarat subayının belirttiği gibi, bu durum birtakım belgelerin satılabileceği “çok geniş bir piyasa oluşturmuş ve satma amacıyla düzenli olarak sahte belgelerin üretilmesiyle sonuçlanmıştı.”⁵

Sonuç olarak belgelerin Mahkemece doğrulanması gibi bir olay kesinlikle gerçekleşmemiştir.

Bu örneklerden ortaya çıkan sonuç ise Aram Andonyan’ın her zaman doğruyu söylemediğidir. Bu nedenle ciddi tarihçilerin Andonyan’ın sözlerine şüphe ve ihtiyatla yaklaşması yerinde olacaktır. Bu bakımdan Andonyan’ın iddialarının hiçbir sağlaması yapılmadan doğrudan kabul edilmesi tarihçilik metodu açısından oldukça sakıncalıdır. Buna rağmen, Akçam kitap boyunca, görüleceği üzere Naim-Andonyan anlatısındaki iddiaları sorgulamadan doğru kabul ederek ve bir takım varsayımlarda bulunarak tezlerini oluşturmaktadır.

Akçam’a göre, Orel ve Yuca, Andonyan tarafından yayınlanan şifreli telgraflarının Osmanlı Dâhiliye Nezaretinin kullandığı şifre tekniği ve rakam grupları ile uyum içinde olmadıklarını ve bu sebeple de sahte olmaları gerektiğini iddia ederken de haksızdırlar. Bunlara ek olarak Akçam, Orel ve Yuca tarafından Andonyan belgelerinde kullanılan kâğıt tipi hakkında yapılan itirazların da tamamen yersiz olduğunu ileri sürmektedir. Bu itirazlarla ilgili olarak bazı örnekler veren Akçam, Andonyan tarafından yayınlanan şifreli telgraflar için “Osmanlı Arşivindeki şifre belgeler ile uyum halindedir ve hiçbir çelişki yoktur. Bunlar orijinal belgeler olabilirler ” sonucuna varmaktadır.

Bu örneklerin ardından Naim Efendi adındaki şahsın hatıratında ve Andonyan tarafından yayınlanan belgelerdeki bazı olaylara ve şahıslara Osmanlı arşiv belgelerinde de rastlandığını iddia etmekte ve buradan da belgelerin gerçek olduğu sonucuna varmaktadır.

Aşağıda Akçam’ın bu iddialarına etraflı bir şekilde değinilecektir. Ancak Akçam’ın kitabının incelemesine geçmeden önce belirtilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Akçam kitabı boyunca Orel ve Yuca’nın Andonyan belgelerini inceleyen çalışmalarındaki bulgularını sunarken ve özetlerken bunları çarpıtmakta ve Orel ve Yuca’nın hiç ileri sürmedikleri iddiaları kendilerine atfetmektedir. Daha sonra da Orel ve Yuca tarafından iddia edildiğini öne sürdüğü bu yanlış iddiaları çürütmeye kalkmakta ve bundan hareketle de Orel ve Yuca’nın çalışmalarının güvenilmez ve yanlışlarla dolu olduğu sonucuna varmaktadır. Bu tür manipülasyonlarla Andonyan belgelerinin sahte olduğu yönündeki iddiaların “kolaylıkla çürütülebilecek” iddialar olduğunu iddia etmektedir.

5 Lewy, *A Disputed Genocide*, s.49

Konuya ilişkin ön bilgileri olmayan ve belgelerin sahteliği yönünde ortaya konan iddiaları sadece Akçam'ın yanlış aktarmalarından öğrenen okurların Akçam'ın iddialarından etkilenmesi mümkünse de, Orel ve Yuca'nın çalışmasını bizzat okuyanlar Akçam'ın birçok iddiasının geçersiz olduğunu görecektir. Bu makale bu hususları inceleyerek okuyucuya daha dengeli bir bakış sunmayı hedeflemektedir.

Naim Bey'in Mevcudiyeti

Akçam kitabının hemen başında, Aram Andonyan tarafından yayınlanan belgelerin otantik olup olmadıkları ve belgeleri Andonyan'a temin ettiği iddia olunan Naim Bey'in gerçekten mevcut bir kişi olup olmadığı hakkındaki tartışmaya değinmektedir. Akçam'a göre bu konuda Şinasi Orel ve Süreyya Yuca'nın iddiaları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

“Yazarlar [Orel ve Yuca], iddialarını üç önemli teze dayandırdılar: 1) Naim Efendi isimli bir Osmanlı memuru yoktur; 2) Olmayan bir kişinin yazdığı bir Hatırat söz konusu olamaz, böyle bir hatırat da yoktur. 3) Talat Paşa'ya ait olduğu söylenen belgeler tahrif edilmiş, sahte belgelerdir.”⁶

Buradaki aşikâr sorun, Orel ve Yuca'nın tezlerinin son derece yanlış ve sığ bir şekilde sunulmasıdır. İlk olarak Orel ve Yuca “Naim Efendi adında bir Osmanlı memuru yoktur” şeklinde bir iddiada kesinlikle bulunmamaktadırlar. Orel ve Yuca'ya göre bu konuda farklı olasılıklar mevcut olabilir ancak eldeki sınırlı bilgiler ışığında kesin bir hükme varmak mümkün değildir. Kitaplarının ilgili kısmında Orel ve Yuca bu konuyu şu şekilde tartışmaktadırlar:

“... Naim Bey için şu üç olasılığın söz konusu olduğu söylenebilir:

- a) Naim Bey hayali bir şahıstır.
- b) Naim Bey takma bir isimdir.
- c) *Naim Bey gerçek bir şahıstır.*

Naim Bey'in gerçekten mevcut bir kişi olup olmadığı hakkında kesin bir hükme varmak bu koşullarda mümkün görülmemektedir. Kesin olarak kaydedilebilecek tek husus, Naim Bey'in, eğer böyle biri gerçekten yaşamış ise, her halükarda önemsiz bir memur olduğudur. Esasen Andonian da 26 Temmuz 1937 tarihli mektubunda bunu doğrulamaktadır.”⁷ [italikler eklenmiştir.]

⁶ Akçam, *Talat Paşa Telgrafları*, s. 8

⁷ Şinasi Orel, Süreyya Yuca, “Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü”, s. 23-24.

Yukarıdan da görülebileceği gibi Orel ve Yuca bu konuda eldeki bilgiler ışığında kesin bir hüküm vermenin mümkün olmadığını açıkça söylemektedir. Ancak Naim Bey diye bir memur gerçekten varsa, kendisinin bu gizli evraklara erişimi olamayacak derece de küçük bir memur olduğu kanaatine varmaktadırlar. Akçam, Orel ve Yuca'nın tezlerini bu şekilde çarpıttıktan sonra kendilerine atfettiği bu iddiayı çürütmeye kalkmaktadır. Bu doğrultuda Akçam, "Osmanlı Belgesi" olarak tanıttığı ve Naim Efendi isminde bir memurdan bahis geçen üç farklı belgeye atıfta bulunarak Orel ve Yuca'nın temel tezlerinden birinin yanlış olduğu sonucuna varmaktadır.

Akçam'ın atıfta bulunduğu bu üç belgenin "Osmanlı Belgesi" olarak sunulması oldukça sorunludur. Zira bunlardan bir tanesi Aram Andonyan'ın yayınladığı ve gerçekliği şüpheli belgeler arasında yer almaktadır. Akçam'ın atıfta bulunduğu diğer iki belge ise Paris'te bulunan Bogos Nubar Kütüphanesinin Andonyan Koleksiyonunda yer alan iki adet Naim-Andonyan belgesidir. Bunlar Osmanlı arşiv belgesi değildir. Akçam'ın kitabının 52. sayfasında resimlerini verdiği bu belgelerde Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'e ait olduğu iddia olunan imzanın, Andonyan tarafından yayınlanan belgelerdeki Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen sahte imzayla tıpatıp aynı olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Aşağıda imza meselesi daha detaylı bir şekilde ele alınacağından burada sadece kısa bir şekilde açıklamak yeterli olacaktır. Söz konusu sahte imzalar, Osmanlı Arşivi belgelerinde yer alan Mustafa Abdülhalik Bey'in gerçek imzasından da bariz bir şekilde farklıdır. Yani Akçam bir grup Naim-Andonyan belgesini doğrulamak için başka bir grup Naim-Andonyan belgesini kullanmaktadır ve bunları "Osmanlı Belgeleri" olarak sunmaktadır.

Akçam'ın Naim Efendinin gerçek bir kişi olduğunu kanıtlamak için kullandığı diğer bir kaynak ise 2007 yılında Genel Kurmay ATASE Dairesi Başkanlığı tarafından yayınlanan "Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri" adlı belge koleksiyonunun 7. cildinde yer alan ve Naim Efendi diye bir memurdan bahseden bir belgedir. Söz konusu belge koleksiyonunda, daha önceleri Meskene'de bulunan Naim Efendi adında eski bir sevk memurunun bölgede gerçekleşen yolsuzluklarla ilgili olarak ifadesinin alındığı ve ifadesinin kendisine imzalatıldığı görülmektedir.

Söz konusu belgede, Naim Efendi isimli memur günümüz Türkçesiyle şu şekilde tanımlanmaktadır: "Eski Meskene Sevk Memuru olup bugün belediye hububat ambar memuru, Silifkeli, 26 yaşında, evli, Hüseyin Nuri oğlu Naim Efendi'nin ifadesidir. (14-15 Kasım 1916)."⁸

8 *Arşiv Belgelerinde Ermeni Faaliyetleri*, Cilt 7. s. 94

Aram Andonyan kitabında Naim Bey diye tanıttığı şahsın Meskene’de bulunduğu bahsetmiştir ve bu sebeple ATASE tarafından yayınlanan belgede bahsi geçen Naim Efendi ile aynı kişi olma ihtimali vardır. Ancak Orel ve Yuca’nın değindiği gibi Meskene gibi küçük bir kazada memurluk yapan ve kısa bir süre sonra görevinden azledilmiş olan bir şahsın Dâhiliye Nazırı ve Vali arasındaki yazışmaları nasıl elde edebileceği hakkında ciddi soru işaretleri mevcuttur.⁹

Akçam’a göre Naim Efendi Halep’teki Sevkiyat Genel Müdürü olarak görev yapan Abdülhad Nuri Bey’in başkâtibi olarak görev yapmıştır ve bu sayede belgeleri ele geçirmiş olabilir. Ancak Naim Efendi’nin bu pozisyonda görev yaptığına dair elimizde Naim-Andonyan anlatısı dışında herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu konuda tek kaynak Andonyan’ın Naim Efendi’ye atfettiği Halep’e geldikten sonra “Abdülhalad Nuri Bey’in başkâtipliği görevine atandım” cümlesidir. Naim-Andonyan anlatısı dışında bu cümleyi doğrulayacak bir bulguya henüz rastlanmamıştır. Akçam’ın yayınladığı hatırat metninde de bu yönde bir ifade veya bilgi bulunmamaktadır.¹⁰

Naim-Andonyan anlatısını doğru olarak varsaydığımız takdirde dahi ortaya ciddi sorunlar çıkmaktadır. Zira ATASE tarafından yayınlanan belgeye göre Kasım 1916 itibariyle Naim Efendi adındaki şahsın görevi belediye hububat ambar memurluğudur. Naim Efendi koleksiyonunda yayınlanan belgeler sadece bu tarihten önceyi kapsıyor olsaydı bu tür bir varsayım üzerine dayanan açıklama bir derece mantıklı olabilirdi. Ancak Naim-Andonyan belgeleri ve Naim Efendi Hatıratındaki yazışmalar Şubat 1917’ye kadar uzanmaktadır. Burada ortaya çıkan daha vahim soru ise Naim Efendi adındaki şahsın Belediye Hububat Ambar memuru iken Vali ile Dâhiliye Nazırı arasında geçen ve çok gizli bir şekilde yürütüldüğü iddia edilen yazışmalara nasıl ulaşabileceğidir. Bu soru söz konusu tarihlerde Naim Bey’in yolsuzluk iddiaları ile ilgili olarak ifadesinin alındığı da göz önüne alındığında daha da kritik bir hale gelmektedir. Hem Kasım 1916’dan itibaren kesin bir şekilde söz konusu yazışmalara ulaşamayacak bir pozisyonda görev yapması hem de yolsuzluk iddiaları nedeniyle itibar edilmesi oldukça güç bir kişi olarak görülmesi gereken bir memurun söz konusu yazışmalara erişiminin olmasının normal şartlarda beklenen bir durum olamayacağını kabul etmek zorundayız. Ancak Akçam, Naim-Andonyan anlatısını esas alarak ve herhangi bir objektif bulguya dayanmadan varsayım üzerine varsayım kurarak Naim Efendi’nin söz konusu tarihlerde bu belgelere erişiminin olduğunu ve hatıratının gerçek olduğunu kabul etmektedir.

9 Orel, Yuca, *Talat Paşa’ya Atfedilen Telgraflar*, s. 11-12

10 Hatıratın metni için bakınız Taner Akçam, s. 154-223

Sonuç olarak Akçam burada önce Orel ve Yuca'nın tezlerini yanlış bir şekilde sunmuş ve ileri sürmedikleri iddiaları kendilerine atfetmiştir. Ardından da "Naim Efendi" adında bir memurun Osmanlı arşiv belgelerinde mevcut olduğundan bahsederek Orel ve Yuca'nın hiç ileri sürmediği bu yanlış iddiaları çürütmeye kalkışmıştır. Akçam bu şekildeki bir kandırmacayla da Orel ve Yuca'nın tezlerinin yanlış olduğu sonucuna varmıştır. Konuyu bilmeyen okurları etkileyebilecek olan bu iddialar, Orel ve Yuca'nın kitabı incelendiğinde oldukça hafif ve önemsiz kalmaktadır. Bu hususlara ek olarak Akçam, Andonyan tarafından Naim Efendi isimli memur hakkında aktarılan bilgilerin tamamını doğru kabul ederek, Naim Efendi isimli memurun her şeye ulaşabilecek bir konumda olduğunu varsaymaktadır. Yukarıdaki bahsedilen sorunlar göz önüne alındığında Akçam'ın bu varsayımlarının oldukça zayıf temeller üzerine kurulmuş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şifreleme Teknikleri

Akçam'ın kitabının önemli bir bölümü Osmanlı Dâhiliye Nezaretinin kullandığı şifreli telgraflara ayrılmıştır. Orel ve Yuca kitaplarında Naim-Andonyan telgraflarında şifreleme için kullanılan rakam gruplarının Osmanlı Arşivindeki telgraflarda kullanılan rakam gruplarına uymadığını ve bu rakam gruplarının güvenlik nedeniyle belirli zaman aralıklarıyla sürekli değiştirildiğini ileri sürmüşlerdi. Kitabının ilgili kısmında Akçam, Orel ve Yuca'nın iddialarının aksine ikili, üçlü, dördü ve beşli rakam grupları ile oluşturulan şifrelerin savaş boyunca aynı anda ve karışık olarak kullanıldığını iddia etmektedir. Orel ve Yuca'nın iddiaları için de "bu tezler tamamen yanlıştır ve herhangi bir maddi temele sahip değildir" sonucuna varmaktadır.¹¹

Bu konuda bir dizi arşiv belgesine referans vermekte olan Akçam, daha sonra bunlardan birkaçının resimlerine de kitapta yer vermektedir. Orel ve Yuca kendi çalışmalarında buldukları belgelerde ise savaş yıllarında ikili, dört ve beş haneli rakamların farklı zamanlarda değiştirilerek kullanıldığını iddia etmişti. Bu bakımdan Akçam'ın 3 haneli rakamların kullanıldığı telgrafları bulması yeni bir bilgidir.

Bilindiği gibi Aram Andonyan'ın kitabında yayınladığı ve resmini verdiği belgelerde iki ve üç haneli şifreler kullanılmakta idi. Akçam kendi kullandığı belgeler arasında iki ve üç haneli rakamların bulunmasına dayanarak, Andonyan'ın yayınladığı belgeler ile Osmanlı Arşiv belgelerinin tamamen

11 Akçam, *Talat Paşa Telgrafları*, s.70

uyum içerisinde olduğu ve bunlar arasında hiçbir çelişki olmadığı sonucuna varmaktadır.¹²

Ancak Akçam'ın sunduğu bu yeni bilgiye rağmen burada dikkate alınması gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Orel ve Yuca tarafından kullanılan ve resimleri yayınlanan belgeler merkezden vilayetlere yollanan telgraflardan oluşmaktadır. Ancak, Akçam'ın kitabında referans verdiği ve bazılarının da resimlerini kullandığı belgelerin tamamı vilayetlerden ve vilayetlerde bulunan çeşitli komisyonlardan merkeze, yani Dâhiliye Nezaretine yollanan telgraflardır.¹³ Bu durum ancak Dâhiliye Nezaretinden Halep Vilayetine giden şifreli telgraflarda kullanılan rakamların bütünüyle incelenmesi durumunda netlik kazanacaktır. Ayrıca, Arşivdeki dosyalama numaralarından da anlaşılacağı üzere, vilayetlerden Merkeze yollanan ve Akçam'ın kitabında kullandığı telgraflar, Orel ve Yuca'nın çalışmalarını yaptığı dönemde henüz tasnif edilmemiş ve daha sonraları tasnif edilip okuyucuların hizmetine sunulmuş belgelerdir. Yani Orel ve Yuca araştırmalarını yaptıkları dönemlerde bunları inceleme fırsatı bulamamış olabilirler. Bu nedenle Orel ve Yuca'nın çalışması eleştirilirken bu husus gözden kaçırılmamalıdır.

Bunların dışında, Naim-Andonyan belgeleri arasında bulunan şifreli telgrafların sahte olduğu yönündeki şüphelerin tek kaynağı bu telgraflardaki şifrelerde kullanılan rakam gruplarının Osmanlı Arşivindeki şifreli telgraflarda kullanılan rakam gruplarından farklılığı değildir. Naim-Andonyan belgelerinde oldukça tuhaf bir şekilde aynı belge içerisinde hem “ikili” hem de “üçlü” rakam grupları kullanılmıştır. Örneğin 29 Eylül 1915 tarihli ve Andonyan tarafından Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e atfedilen telgraf üç basamaklı rakamlardan oluşan şifre ile yazılmış olmasına rağmen birinci, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci satırlarında iki basamaklı rakamlar vardır.¹⁴ Benzeri bir şekilde, Abdülahad Nuri Bey'e atfedilen iki basamaklı rakam grupları ile şifrelenmiş ve 26 Aralık 1915 tarihli telgrafın birinci, on ikinci ve on dördüncü basamaklarında üç haneli rakamlar kullanılmıştır.¹⁵ Yine 20 Mart 1916 tarihli ve yine Talat Bey'e atfedilen telgrafın üç basamaklı rakamlardan oluşmasına rağmen altıncı satırda iki basamaklı rakamlar yer almaktadır.¹⁶

Bu karışık rakam grupları da bir telgrafın okunması için 2 ayrı şifre anahtarını gerekli kılmaktadır ki Orel ve Yuca'nın dikkat çektiği gibi “Şifre tekniği itibarıyla böyle bir telgrafın açılması mümkün” olmayan bir durumdur. Akçam'ın kendi kitabında Osmanlı Arşivine dayanarak örneklerini verdiği ve

12 Akçam, age, s.97

13 Akçam, age, s. 85-94.

14 Orel, Yuca, s.74-75

15 Orel, Yuca, s.59

16 Orel, Yuca, s.65-66

bazılarının resimlerini yayınladığı gerçek telgrafların hiçbirinde buna benzer bir durum, yani farklı rakam gruplarının karışık olarak aynı metin içerisinde kullanılması söz konusu değildir. Akçam Osmanlı Arşivindeki otantik belgeler ile Naim-Andonyan belgeleri arasındaki bu bariz ve çarpıcı farkı görmezden gelmekte ve aralarında hiçbir çelişki ve fark olmadığını iddia etmektedir ve belgelerin gerçek olabileceği iddiasında bulunmaktadır. İlginç bir şekilde bizzat Akçam tarafından kitapta resimleri sunulan Osmanlı Arşiv belgelerinde de farklı basamaklı sayı gruplarının aynı metin içinde kullanıldığına dair hiçbir örnek bulunmamaktadır. Bu bakımdan Naim-Andonyan Belgeleri ve Osmanlı Arşiv belgeleri arasında ciddi bir fark olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çizgili Kâğıt Meselesi

Akçam'a göre, Naim-Andonyan belgelerinin sahte olduğuna yönelik iddialardan biri de "belgelerin yazıldığı kâğıtlarla ilgilidir. Orel ve Yuca, belgelerden birisinin çizgili kâğıda yazılmış olmasını onun sahteliğini bir kanıtı olarak sunarlar."¹⁷ Akçam'a göre bu oldukça anlamsız ve garip bir durumdur. Akçam'a göre:

Yazarların çizgili bir kâğıdın "Osmanlı dairelerinde resmi kâğıt olarak bulundurulması beklenemez" türündeki yargıları ve bunun belgenin sahteliği için bir gerekçe olarak kullanılmaları gerçekten anlaşılır bir şey değildir. İlgili dönemde çizgili kâğıtlar Osmanlı bürokrasisinde kullanılmıştır.¹⁸

Bunun devamında da Osmanlı Arşivlerinde çizgili kâğıtların oldukça sık olarak kullanıldığından bahsetmekte ve hatta bu konuda bazı arşiv belgelerinden alıntılar yapmaktadır. Akçam bütün tartışmanın ardından şu iddialı sonuca varmaktadır:

Anlaşılabileceği gibi Orel ve Yuca'nın Naim Efendi'nin bir belgesinin çizgili kâğıda yazılmasını onun sahteliğinin bir nedeni olarak sunması tamamıyla yanlıştır. Şifreli yazışmalarda düz değil çizgili kâğıt kullanılması esastır. Naim Efendi'nin verdiği belgenin çizgili kâğıda yazılmış olması, onun sahteliğinin değil tam aksine, orijinal olduğunun göstergesidir. Bu kısma eklemek istediğimiz son not Orel ve Yuca'nın Naim Efendi'nin belgelerinin sahte olduğuna yönelik ileri sürdükleri 12 noktanın çoğu çizgili kâğıt türü, çürütülmesi kolay argümanlardan oluştuğudur.¹⁹

17 Akçam, 94

18 Age, s. 94

19 Age, s. 94

Ne var ki, Akçam burada da yine bir kandırmacaya başvurarak Orel ve Yuca'nın Naim-Andonyan belgelerinin sahteliğine ilişkin olarak yaptıkları başka önemli bir itirazı çarpıtmaktadır. Orel ve Yuca kitaplarında, Naim-Andonyan belgelerinde telgraflardan “birisinin çizgili kâğıda yazılmış olması” onun “sahteliğinin bir kanıtıdır” şeklinde bir iddiada kesinlikle bulunmamaktadırlar. Aşağıda da daha detaylı bir şekilde gösterileceği üzere, Orel ve Yuca'nın temel itirazı belgenin “çift çizgili” ve “hiçbir resmi ibare taşımayan” bir kâğıt üzerine yazılmış olmasınadır.

Orel ve Yuca standart olarak kullanılan tek çizgili kâğıtlar hakkında hiçbir itirazda bulunmamaktadır. Hatta Orel ve Yuca'nın kitaplarında kullandıkları ve birebir görüntülerini yayınladıkları belgeler incelendiğinde Akçam'ın bu iddiası gülünç bir hal almakta, Akçam'ı komik bir duruma düşürmektedir. Zira Orel ve Yuca'nın arşivden alarak birebir görüntüsünü yayınladıkları şifreli telgrafların tek çizgili kâğıt üzerinde yayımlandığı açık olarak görülmektedir.

Bu doğrultuda Orel ve Yuca'nın kitaplarında yayınlanan ve Dâhiliye Nazırı Talat tarafından bazı mutasarrıflıklara yollanmış 26 Ağustos 1915 ve 11 Aralık 1915 tarihli telgraflara bakılmalıdır:

Birincisi burada yazarların ana itirazı kâğıdın “çift çizgili olması” ve daha da önemlisi Osmanlı Arşiv Belgelerinin aksine “hiçbir resmi işaret taşımaması” üzerinedir. Akçam, Naim-Andonyan belgelerinde yayınlanan kâğıdın hiçbir resmi işaret taşımaması yönündeki itirazı tamamen görmezden gelmekte ve bu konuya dair hiçbir yorumda bulunmamaktadır. Ayrıca yazarların “çift çizgili kâğıt” hakkında yaptıkları itirazı da yine çarpıtarak sadece “çizgili kâğıt” kullanılmadığı yönünde bir iddiada bulduklarını söylemektedir. Orel ve Yuca’nın tezlerini bu şekilde çarpıtan Akçam, ancak bu sayede yazarların tezinin “anlaşılmaz” ve “tamamıyla yanlış” olduğu sonucuna varabilmektedir. Akçam bununla da yetinmeyip, Orel ve Yuca’nın belgelerin sahteliğine yönelik tüm tezlerinin tamamen yalan ve yanlış olduğunu ve kolayca çürütüleceğini söylemektedir.

Hâlbuki yukarıda sunulan telgraf kopyalarından da görülebileceği üzere, Orel ve Yuca tek çizgili kâğıt üzerine bir itiraz da bulunmadıkları gibi bizzat kendi yayınladıkları belgelerde tek çizgili kâğıt kullanılmıştır. Akçam burada da yine Orel ve Yuca’nın iddialarını önce çarpıtmış, ardından da Orel ve Yuca tarafından hiç ileri sürülmemiş bu yanlış iddiaları çürütmeye kalkışmıştır. Bu laf kalabalığı arasında da kâğıtların “çift çizgili” olması ve gerçek Osmanlı Arşiv Belgeleri gibi resmi ibareler bulunan kâğıtların üzerine yazılmadığı itirazını atlayıp unutturmaya çalışmaktadır.

Telgraf Numaraları

Orel ve Yuca, 1983’te yayınladıkları çalışmalarında, Naim-Andonyan belgeleri arasındaki telgrafların üzerindeki sıra sayıları itibari ile de Osmanlı Arşiv belgelerinden farklı olduklarına dikkat çekmiştir. Orel ve Yuca’ya göre, Osmanlı Arşivindeki mevcut bulunan ve aynı tarihlerde yollanan otantik telgraflarda kullanılan telgraf sayıları ile Naim-Andonyan belgelerinde kullanılan sayılar arasında hiçbir bağlantı olmadığı ve kullanılan sayıların büyük tutarsızlıklar içerdiği görülmektedir. Ayrıca Halep Vilayeti gelen-giden evrak defterinde de Naim-Andonyan belgelerinin kaydı bulunmamaktaydı. Zaman zaman Osmanlı Arşivi’ndeki mevcut telgraflar arasında Naim-Andonyan telgrafları ile aynı tarihte Halep’e yollanan telgraflara rastlanmaktaysa da hem telgraf sayıları hem de telgrafın içeriği itibariyle bunların birbirlerinden tamamen farklı telgraflar oldukları görülmektedir.

Akçam’a göre Orel ve Yuca bu konudaki iddialarında haksızdır. Zira Akçam’a göre Osmanlı Dâhiliye Nazırı Talat Bey kendi evine bir telgraf makinası kurdurarak valilerle zaman zaman bu şekilde iletişim kurmuş ve kendi evinden vilayetlere telgraf yollamıştır. Yine Akçam’a göre, Dâhiliye Nazırının evinden

yollanan bu telgraflarda nasıl bir numaralandırma kullanıldığını bilmek imkânsızdır.²¹ Bu sebeple Akçam'a göre Naim-Andonyan belgelerindeki numaraların arşiv belgelerindeki ile uyumsuzluk içerisinde olması onların sahte olduklarının kanıtı değildir.

İlk olarak Akçam yine hiçbir kanıt öne sürmeden, tüm Naim-Andonyan belgelerinin Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in evinden yollandığı varsayımında bulunmaktadır. Hem Andonyan tarafından belgeler hakkında verilen çeşitli açıklamalarda hem de Naim Efendi'ye ait olduğunu öne sürdüğü "hatırat" metninde telgrafların Dâhiliye Nazırının evinden yollandığına dair hiçbir emare bulunmamakta, tam tersine bu belgelerin Dâhiliye Nezaretinden yollandığı açık bir şekilde belirtilmektedir. Ayrıca Naim-Andonyan telgraflarında Halep'ten merkeze yollanan telgrafların "Dâhiliye Nezareti Celilesine", yani İçişleri Bakanlığı makamına yollandığı açıkça ve şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde belirtilmekte ve bunlarda "Dâhiliye Nazırı Talat Beyefendi'ye" gibi şahsi ifadeler yer verilmemektedir. Bu durumda söz konusu yazışmaların Talat Bey'in evinden yapıldığı tezi zorlama bir yorum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca telgraflara verilen sayılar üzerindeki tutarsızlık sadece Dâhiliye Nezaretinden Halep vilayetine yollandığı iddia edilen telgraflar için söz konusu değildir. Aynı tutarsızlık Halep'ten merkeze, yani Dâhiliye Nezaretine yollandığı iddia edilen telgraflar için de mevcuttur. Naim-Andonyan belgeleri arasında bulunan ve Abdülhad Nuri Bey'e atfedilen 76 sayılı ve 7 Mart 1332 (20 Mart 1916) tarihli telgraf, bu konudaki en çarpıcı örnektir. Osmanlı'nın idari sisteminde kullandığı Rumi Takvime göre yeni yıl 1 Mart 1332'de (14 Mart 1916) başlamaktadır. Buna göre Abdülhad Nuri Bey'e atfedilen telgrafın sayısının 76 olması için, Abdülhad Nuri Bey'in 1-7 Mart 1332 (14-20 Mart 1916) tarihleri arasında yani sadece 7 günde İstanbul'a 76 adet şifreli telgraf göndermiş olması gerekmektedir.²² Bu bakımdan Naim-Andonyan telgraflarındaki sayılara ilişkin tutarsızlık hem Dâhiliye Nezaretinden Halep'e, hem de Halep'ten merkeze yollanan telgraflar için söz konusu olduğu ortaya çıkmaktadır. Akçam kitabının konuya değinen kısmında bunu da göz ardı etmiş ve herhangi bir açıklama getirmemiştir.

Osmanlı Belgeleri İle Benzerlik

Akçam'ın kitabının önemli bir kısmı da Naim Efendi'ye ait olduğunu iddia olunan hatırat ile Osmanlı Arşiv belgeleri arasında benzerlikler bulunduğunu

21 Akçam, age, s. 66-68

22 Orel, Yuca, *Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, s. 60

kanıtlama çabasına ayrılmıştır. Bu bakımdan yazar on farklı örnek vererek Naim Efendi'nin hatıratında anlattıkları ile Osmanlı Arşiv Belgelerinde geçen olayların birbirlerine büyük benzerlikler gösterdikleri tezini işlemekte ve bu bakımdan Hatıratın ve Belgelerin gerçek olması gerektiği sonucuna varmaktadır. Akçam'ın verdiği örneklerde kullandığı belgelerin her biri ayrı ayrı incelenmeden tezlerinin ne kadar doğru olduğu hakkında bir hüküm vermek mümkün değildir. Ancak bu konudaki her iddiasını doğru kabul ettiğimiz takdirde dahi, Osmanlı Arşiv Belgeleri ile Naim-Andonyan materyalleri arasındaki benzerlik bu belgelerin gerçek olduğunun kanıtı değildir. Eğer sahte belgeyi üreten kişi belge üretme işini ciddiye alıyorsa, zaten belgeleri ve hatıratı inanılır kılmak için gerçek olaylara benzetmeye çalışacaktır.

Nitekim Ermeni Meselesi ile ilgili olarak hazırlanan ve genellikle de “On Emir” adıyla bilinen başka bir sahte belge ile ilgili olarak Kanadalı Tarihçi Gwynne Dyer, olaylar olup bittikten sonra bunlara uygun olacak bir şekilde belge kurgulama çabasının bir ürününe benzetmektedir.²³

Benzeri bir şekilde Hollandalı tarihçi Erik Jan Zürcher'in de dikkat çektiği gibi sahte belgenin içeriği ile gerçekleşen olayların birbirine benzemesi ve uyum içinde olması şaşkınlık yaratmamalıdır. Zira Zürcher'e göre eğer bürokrasi içinden birileri para kazanma amacı ile sahte belge üretecekse, bu üretilmiş belgelerin içeriklerini mümkün olduğunca gerçek olaylara benzetmek için çaba gösterecektir.²⁴

Buna benzer örnekler Ermeni Meselesi ile de sınırlı değildir. Çeşitli konularda üretilmiş sahte belgelerin gerçek izlenimi vermeleri için gerçek olaylara ve kişilere ilişkin çeşitli doğru bilgileri içermeleri alışılmadık bir durum değildir. Bununla ilgili en çarpıcı örnek 1980li yıllarda oldukça sansasyon yaratan sözde “Hitler Günlükleridir”. Günlüklerde, Hitlerin çeşitli konuşmaları, notları, toplantıları günlüklerde gerçeğine benzer bir şekilde yer almaktadır. Hatta söz konusu sahte günlüklerde, Hitler üzerine yapılmış bazı çalışmalarda ya da gazete haberlerinde yer alan metinler de birebir aynı şekilde yer almaktadır. Bu da bazı tarihçileri yanıltmak için yeterli olmuştur. Bütün benzerlikleri ve detayları ve materyallerdeki çeşitliliği göz önünde bulunduran Hugh Trevor-Roper ve Gerhard Weinberg gibi bazı tarihçiler en başlarda günlüklerin otantik olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Ancak Alman Adli Tıp uzmanlarının yaptığı inceleme sonunda günlüklerin sahte olduğu ve kullanılan kâğıtlar, cilt,

23 Gwynne Dyer, *Correspondence, Middle Eastern Studies*, Cilt 9, (1973), s. 377

24 Erik Jan Zürcher, “Ottoman Labour Battalions in World War I”, Hans-Lukas Kieser (ed.) *The Armenian Genocide and the Shoah*, (Zürich: 2002), s 194 n.1

tutkal vs gibi bazı malzemelerin Hitler'in yaşadığı dönemde henüz kullanılmaya başlanmadığı ortaya çıkmıştır.²⁵

Akçam'ın Naim-Andonyan belgeleri için kullandığı doğrulama mantığı "Hitler Günlükleri" için de esas alınır, sahte günlüklerin gerçek olduğu gibi tuhaf ve yanlış bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Zira günlük içerisinde geçen metinlerin birebir aynılarının başka kaynaklardan doğrulanıyor olması, Akçam'ın doğrulama mantığı gereği, günlüklerin otantikliğine işaret etmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi günlüklerin sahte oldukları Alman adli tıp uzmanlarının incelemesi neticesinde şüpheye mahal bırakmayacak bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu durumda sahte belgelerin içerik itibari ile yaşanmış bazı olaylar, konuşmalar vs. gibi konularda gerçeğe yakın bilgiler aktarması direk olarak belgelerin otantik olduğu anlamına gelmediği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Esasen belgeler hakkındaki otantik mi değil mi tartışmasında benzerliklerden ziyade tutarsızlıkların açıklanması gerekmektedir. Hitler günlükleri ile ilgili tartışmada da tarihçiler günlüklerin gerçek konuşmalarla ve Hitler üzerine yazılmış bazı kaynaklarla olan benzerliklerine dikkat çekmekle birlikte sahte günlüklerin içerisindeki bir dizi çelişkiye ve oldukça anlamsız hatalara dikkat çekerek günlüklerin sahte oldukları sonucuna varmaktadır.²⁶ Akçam'ın çalışması da esasen bu hususta oldukça zayıftır. Aşağıda Akçam'ın görmezden geldiği bu hususlar incelenerek, Naim-Andonyan Belgeleri hakkında okuyuculara daha dengeli bir resim çizilecektir.

Akçam'ın Görmezden Geldiği Hususlar

Naim-Andonyan belgelerindeki kronoloji hataları, Halep Valisine atfedilen imzanın Osmanlı Arşivde bulunan gerçek imzadan farklı olması, Mustafa Abdülhalik Beyin daha Vali olarak atanmadan önce bazı belgeleri Vali olarak imzalaması, ayrıca hem Mustafa Abdülhalik Bey'in hem de Abdülahad Nuri Bey'in daha İstanbul'da oldukları ve Halep'e ulaşmadıkları tarihlerde Halep'teki belgelere not düşmeleri ve imza atmaları gibi açıklanması mümkün olmayan konularda Akçam tamamen sessiz kalmaktadır. Benzeri bir durum Şubat ve Mart 1915 tarihinde İstanbul'dan Adana'ya yollanmış olduğu iddia edilen ve Bahaettin Şakir Bey'e atfedilen mektuplar için de söz konusudur. Zira Mektupların yollandığı tarihlerde Bahaettin Şakir Bey İstanbul'da değil Erzurum'dadır. Ayrıca Akçam'ın kitabında örnek olarak kullandığı Osmanlı

25 Robert Harris, *Selling Hitler: The Story of Hitler Diaries*, (London, Arrow Books, 2010)

26 Sahte günlüklerin içerik analizi için bakınız Josef Henke, "Revealing the Forged Hitler Diaries", *Archivaria*, Cilt. 19, (1984), s.21-27

Arşiv Belgelerinin her biri resmi ibareler taşıyan kâğıtlar üzerine yazılmışken, Naim-Andonyan belgelerinde kullanılan kâğıtların bundan farklı olması da yine Akçam tarafından tamamen göz ardı edilmiştir.

Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen imzanın belgelerin gerçek olup olmadığı hususundaki tartışmada özel bir yere sahip olduğunun altı çizilmelidir. Bu konuya aşağıda daha detaylı bir şekilde değinilecektir. Ancak bu konuya geçmeden önce Naim-Andonyan belgelerine ilişkin Akçam'ın görmezden geldiği ve hiç bahsetmediği hataların ve tutarsızlıkların olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Akçam'ın kitabında referans vererek kullandığı ve bazılarının da resmini verdiği Osmanlı Arşivine ait tüm telgraflar resmi ibareler taşıyan antetli kâğıtlar üzerine yazılmıştır.²⁷ Fakat Naim-Andonyan belgelerindeki telgraflar ve belgeler bu bakımdan farklıdır. Bazıları hiçbir resmi ibare taşımayan ve Osmanlı bürokrasinin kullandığı kâğıtlardan farklı tipteki boş kâğıtlar üzerine yazılmıştır. Akçam kendi kitabında kullandığı Osmanlı Arşiv belgelerinin yazılı olduğu kâğıtlar ile Naim-Andonyan belgelerinin yazılmış olduğu kâğıtlar arasında bu aşikâr tutarsızlık hakkında hiçbir yorum yapamamakta ve sessiz kalmaktadır.

Yine Akçam'ın kitabında kullandığı tüm şifreli telgraf metinlerinde kullanılan şifre rakam grupları aynı haneli rakamlardan oluşmaktadır. Mesela 4 haneli şifrelerin kullanıldığı telgraftaki bütün rakam grupları 4 hanelidir ve aynı telgraf metni içerisinde farklı basamaklı rakam grupları kullanılmamaktadır. Aynı durum iki, üç ve beş basamaklı rakam kullanan telgraflar için de geçerlidir ve telgraf içinde farklı basamaklı rakam grupları birbirleri ile karıştırılmamıştır.

Ancak daha önce belirtildiği gibi Naim-Andonyan Belgelerinde telgraflarda hem iki basamaklı hem de üç basamaklı rakamlar karışık olarak aynı telgraf metni içerisinde kullanılmaktadır. Bu da yukarıda açıklandığı gibi bir telgrafi çözmek için iki farklı şifre anahtarı gerektireceği ve büyük bir karışıklığa sebep olacağı için şifreleme teknikleri açısından oldukça sakıncalıdır.²⁸ Osmanlı Arşivindeki belgeler ile Naim-Andonyan belgeleri arasındaki bu açık tutarsızlık da yine Akçam tarafından kitap boyunca görmezden gelinmiş ve suskunlukla geçiştirilmiştir.

Naim-Andonyan belgelerindeki tutarsızlıklar bunlarla sınırlı değildir. Yine söz konusu belgelerde, 3 Eylül 1331 (16 Eylül 1915) tarihinde Dâhiliye Nazırı Talat Bey tarafından Halep Valisine bir telgraf yollanmakta ve 5 Eylül 1331 (18

27 Akçam, *Naim Efendinin Hatıratı ve Talat Paşa Telgrafları*

28 Orel, Yuca, s. 59, 65-66, 74-75.

Eylül 1915) tarihinde Mustafa Abdülhalik Bey Halep Valisi olarak alınan telgraf kâğıdına bazı notlar düşmekte ve altına imza atmaktadır.²⁹ Mustafa Abdülhalik söz konusu notları Abdülahad Nuri Bey'e hitaben yazmaktadır. Ancak o telgrafın yollandığı, notların yazıldığı ve imzanın atıldığı tarihlerde Halep Valisi "Mustafa Abdülhalik Bey" değil Bekir Sami Bey'dir.³⁰ Mustafa Abdülhalik Bey ancak 10 Ekim 1915 tarihinde Halep Valisi olarak atanmıştır. Yani eğer belgeler gerçek olsaydı 16 Eylül 1915'te yollanan telgrafa Vali olarak Mustafa Abdülhalik Bey'in değil, Bekir Sami Bey'in imza atmış olması gerekirdi. Ayrıca söz konusu 18 Eylül 1915 tarihli not Abdülahad Nuri Bey'e hitaben yazılmış olmasına rağmen, o tarihte Abdülahad Nuri Bey de henüz Halep'teki görevine atanmamıştır. Osmanlı Arşiv kayıtlarına göre Dâhiliye Nazırı Talat Bey 14 Ekim 1915'te yolladığı bir telgrafta Halep'te bulunan İskân-ı Aşairin ve Muhacirin Müdürü Şükrü Bey'e Abdülahad Nuri Bey'in Halep'teki göreve atanmasının düşünüldüğünden bahsetmektedir ve Şükrü Bey'in Abdülahad Nuri Bey hakkındaki fikirlerini sormaktadır.³¹ Yani 14 Ekim 1915 itibarıyla Abdülahad Nuri Bey henüz Halep'teki görevine atanmamıştır ve kendisi hakkında hala karar verme süreci devam etmekte ve diğer bürokratlardan kendisi hakkında kanaat istenmektedir.

Yani bu sözde belgede Halep'te henüz atanmamış bir vali ile atanmamış bir memur arasında yazışma gerçekleşmektedir. Şahısların görev yaptığı zamanlara ve buldukları makamlara ilişkin bu kronolojik tutarsızlık da belgelerin sahte olduğu yönünde ciddi kanıtlardan biridir. Ancak, Akçam kitabı boyunca bu konuya hiç değinmemekte ve Naim-Andonyan belgelerindeki bu tuhaf durum karşısında sessiz kalmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere Mustafa Abdülhalik Bey ancak 10 Ekim 1915 tarihinde Halep'e Vali olarak atanmıştır. Dolayısıyla Naim-Andonyan belgelerinde, Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen imzaların 10 Ekim 1915 (27 Eylül 1331)'den sonraki tarihler için daha az şüpheli olduğu iddia edilebilir. Naim-Andonyan belgeleri içerisinde Dâhiliye Nezaretinden yollanan 29 Eylül 1331 (12 Ekim 1915) tarihli başka bir telgraf daha bulunmaktadır. Benzeri bir şekilde bu telgraf üzerine yine Mustafa Abdülhalik Bey bundan 4 gün sonra 3 Teşrin-i Evvel 1331 (16 Ekim 1915)'te Halep Valisi olarak not düşmekte ve notun altına da imza atmaktadır.³² Mustafa Abdülhalik Bey bundan 6 gün önce Vali atandığı için söz konusu belgenin daha az şüpheli olduğu iddia edilebilir.

29 Andonian, *Documents Officiels Concernant les Massacres Arméniens*, (Paris, Impremérie H. Turabian, 1920), s. 109

30 Orel, Yuca, s. 54

31 BOA DH DŞR 56-385- Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Şükrü Bey'e 13 Ekim 1915 tarihli telgraf

32 Andonian, *Documents Officiels*, s. 110

Ancak Osmanlı Arşiv kayıtları incelendiğinde Mustafa Abdülhalik Bey'in 10 Ekim 1915'te Vali atanmasına rağmen 1 Kasım 1915 tarihine kadar halen İstanbul'da bulunduğu ve Halep'e ancak 8 Kasım 1915 tarihinde vardığı anlaşılmaktadır. Aynı durum Abdülahad Nuri Bey için de geçerlidir. Görevlerine yeni atanan Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey ve Abdülahad Nuri Bey 1 Kasım Pazartesi İstanbul'dan ayrılarak Halep'e doğru birlikte yola çıkmışlardır.³³ Bunların 8 Kasım 1915'te Halep'e varacaklarına dair bir telgraf İstanbul'a yollanmıştır.³⁴ Yani Mustafa Abdülhalik Bey ve Abdülahad Nuri Bey'in Eylül ve Ekim 1915 süresi boyunca Halep'te bulunan bir takım belgeler üzerine not düşmeleri ve imza atmaları mümkün değildir. Zira kendileri Halep'e 8 Kasım 1915'te henüz varmışlardır. Bu da belgelerin sahte olduğuna dair diğer bir ciddi bir kanıttır.

Akçam'ın kitabının bir bölümü de Naim Bey'in görev yeri ve görev yaptığı döneme ayrılmıştır. Kitabın bu bölümünde Akçam yeni Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey ve Abdülahad Nuri Bey'in ne zaman Halep'e gideceklerine ilişkin yukarıda aktardığımız Osmanlı Belgelerine de değinmektedir. Söz konusu belgelerin hem Mustafa Abdülhalik Bey'in hem de Abdülahad Nuri Bey'in 8 Kasım 1915'ten önce Halep'te bulunmadıklarını ve görevlerine başlamadıklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bilgiler temelinde de Naim-Andonyan Belgelerinin sahte olduklarının ortaya çıkmasına rağmen, Akçam bu konuda da sessiz kalmakta ve Osmanlı Arşiv Belgeleri ile Naim-Andonyan Belgeleri arasındaki bu ciddi tutarsızlığı da tamamen görmezden gelmektedir.

Aynı durum Bahaettin Şakir Bey'e atfedilen ve 2 Mart 1915 tarihinde İstanbul'daki İttihat-Terakki Merkez Komitesi tarafından partinin Adana'daki delegesi Cemal Bey'e yollandığı iddia edilen mektup için de geçerlidir.³⁵ Zira mektubun yollandığı tarihte Bahaettin Şakir Bey İstanbul'da değil, Erzurum'dadır ve 13 Mart 1915 tarihine kadar da Erzurum'da kalmaya devam edecektir.³⁶ Bu da Naim-Andonyan belgelerinin sahte olduğuna işaret eden başka önemli bir göstergedir.

33 DH ŞFR 57/191 Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Şükrü Bey'e yollanan 31 Ekim 1915 tarihli telgrafta "Halep valisi ile Abdülahad Nuri Bey Pazartesi günü hareket edeceklerinden muvasalatlarında Haleb'de bulunulması" istenmektedir. Telgrafın yollandığı 31 Ekim 1915 tarihi Pazar gününe denk gelmektedir. Buradan da Vali Mustafa Abdülhalik ve Abdülahad Nuri Bey'in 1 Kasım Pazartesi günü İstanbul'dan ayrıldıkları anlaşılıyor.

34 BOA DH ŞFR 496/53. Emniyeti Umumiye Müdürü İsmail Bey'den Dâhiliye Nezaretine, 8 Kasım 1915.

35 Aram Andonian, *Documents Officiels*, s 96-98, Aram Andonian, *Memoirs of Naim Bey*, s.49-51

36 Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım: Birinci Cihan Harbi*, Cilt II, (İstanbul: Nehir Yayınları, 1990), s. 378.

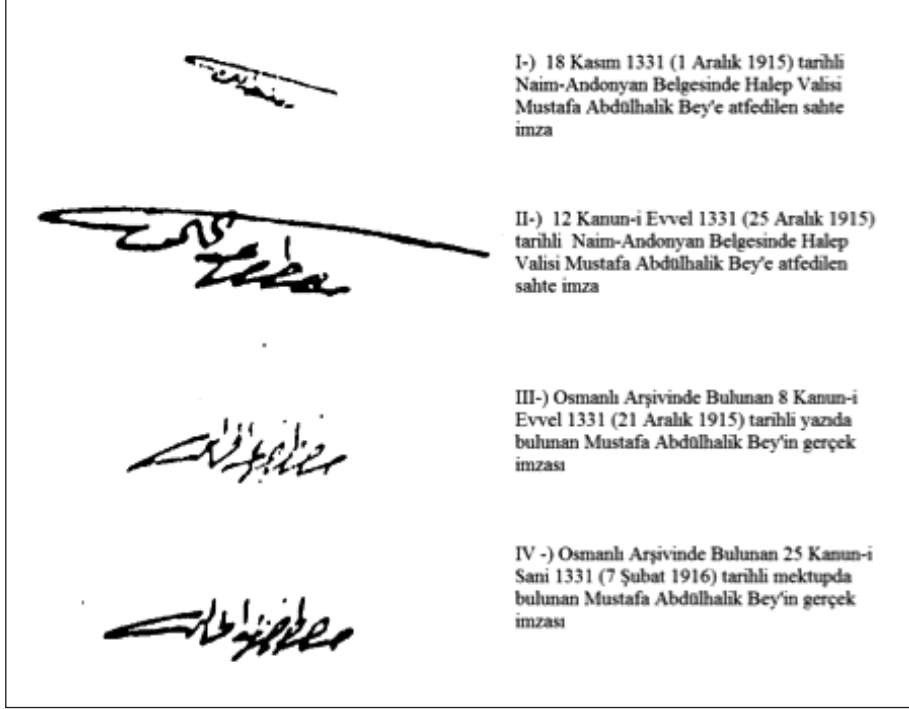
Aram Andonyan Belgelerin Otantikliğini Hangi Esasa Dayandırmıştı?

Andonyan, Naim Bey tarafından kendine verildiğini iddia ettiği belgelerin otantik olduğu iddiasını Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'in imzasına dayandırmaktadır. Ona göre Naim Efendi tarafından belgeler kendisine teslim edildikten sonra belgelerin gerçek olup olmadıkları hakkında bir inceleme yapılmıştır. Belgelerin üzerinde bulunan ve Mustafa Abdülhalik Bey'e ait olduğu iddia olunan imzalar ile Mustafa Abdülhalik Bey'e ait olan evraklar karşılaştırılmış ve imzaların gerçekten Vali'ye ait olduğu tespit edilmiştir:

“Bu belgelerin Halep'teki Tehcir Müdür Yardımcılığının dosyalarından çıkarılmış olduklarında hiç bir kuşku yoktur. Halep Valisi İçişleri Bakanından Ermeniler hakkında aldığı şifreli emirleri açtırdıktan sonra açılmış metinleri eliyle imzaladığı ve tarih koyduğu bir not ile uygulanmak üzere, Naim Bey'in kâtipliğini yaptığı Tehcir Müdür Yardımcılığına veriyordu. Naim Bey bize bu belgeleri vermeye razı olduğu zaman, resmi bir kuruluş olan Halep Ermeni Ulusal Birliği söz konusu belgelere konulmuş havale notlarındaki yazı ve imzayı incelettirdi. Bu inceleme tam bir hafta sürdü. Vali Mustafa Abdülhalik Bey'in imzaladığı ve havale notları koyduğu diğer belgelere bakıldı ve en küçük ayrıntıları dahi titizlikle karşılaştırıldı. Sonunda, belgeler üzerindeki notlardaki yazı ve imzanın Vali Mustafa Abdülhalik Bey'in yazı ve imzası olduğu hiç bir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde anlaşıldı. Bu da belgelerin otantikliği hakkında en küçük bir şüphe bile bırakmıyordu.”³⁷

Andonyan'ın yazdığı bir mektuptan alınan bu alıntıdan açıkça görülebileceği üzere söz konusu belgelerin otantik olduğu iddiasının en temel dayanağı belgeler üzerindeki Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen imzanın gerçek olduğu varsayımdır. Ancak Osmanlı Arşivinde bulunan ve Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'e ait olan iki farklı mektuptaki gerçek imzanın Naim-Andonyan belgelerinde yayınlanmış olan imzalarla yapılan karşılaştırılması neticesinde iki grup imzanın tamamen farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda söz konusu imzalar karşılaştırılmaktadır.

37 Orel ve Yuca, Age, s.13

Tablo I- Naim-Andonyan Belgelerindeki Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen iki adet imza örneği ile Osmanlı Arşivlerinde bulunan mektuplarda yer alan iki adet gerçek imza

Yukarıdaki tabloda, I ve II numaralı örnekler Naim-Andonyan belgelerinde Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen imzalar. Kitap boyunca Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen tüm imzalar da bu iki örnekle tamamen aynıdır. Ancak Osmanlı Arşivinde yer alan ve tablo da sırasıyla III ve IV numara ile gösterilen Mustafa Abdülhalik Bey'in 21 Aralık 1915 ve 7 Şubat 1916 tarihlerinde yazdığı mektuplara attığı gerçek imzalar göz önüne alındığında, Naim-Andonyan belgelerindeki imzaların sahte olduğu şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de Andonyan'ın belgelerin otantik olduğunu savunurken ileri sürdüğü en temel iddianın da dayanaksız olduğu ve belgelerin sahte olduğu ortaya çıkmaktadır. Akçam kitabında bu konuyu da yine sessizlikle geçiştirmekte ve hiçbir açıklama getirememektedir.

Sonuç

Yukarı etraflıca değinildiği gibi Akçam'ın Naim-Andonyan belgeleri ile ilgili olarak ortaya attığı tezler daha önce bu konuda Orel ve Yuca tarafından yapılmış çalışmadaki bulguların basite indirgenmesi ve bunun da ötesinde çarpıtılmasına dayanmaktadır. Akçam kendi tezlerini inanılır kılmak için Şinasi Orel ve Süreyya Yuca'nın çalışmalarında öne sürdükleri tezleri olmadıkları şekilde sunmakta ve yazarların temel itirazlarını görmezden gelmektedir. Daha sonra bu basite indirgenmiş ve olmadıkları bir şekilde sunulmuş itirazlara cevaplar veren Akçam çeşitli manipülasyonlarla Naim-Andonyan belgelerinin gerçek olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Ancak görüldüğü üzere bu iddialarını sıralarken tezlerini ciddi mantıki hatalar ve açık çarpıtmalar üzerine kurmaktadır. Bunların dışında Naim-Andonyan belgelerindeki kronolojik çelişkiler, Halep Valisine atfedilen imzanın Osmanlı Arşivde bulunan Valiye ait gerçek imzadan farklı olması, Mustafa Abdülhalik Beyin daha Halep'e Vali olarak atanmadan önce bazı belgeleri Vali olarak imzalaması, ayrıca hem Mustafa Abdülhalik Bey'in hem de Abdülahad Nuri Bey'in henüz İstanbul'da oldukları ve Halep'te bulunmadıkları tarihlerde Halep'teki belgelere not düşmeleri ve imza atmaları gibi açıklanması mümkün olmayan konularda Akçam'ın kitabı tamamen sessiz kalmaktadır. Naim-Andonyan belgelerinin içerdiği çeşitli tutarsızlık ve çelişkilere ilişkin tatmin edici deliller ortaya sunamayan Akçam, belgelerin otantik olduğun kanıtlamak için çoğu kez hiçbir kanıt göstermeden çeşitli varsayımlar üzerinden hareket etmektedir.

Bununla birlikte Orel ve Yuca tarafından Naim-Andonyan belgelerine yöneltilen temel itirazlara (sahte imza, Osmanlı bürokrasinin kullanmadığı kâğıt tipi, kronolojik tutarsızlıklar vs.) tatmin edici açıklamalar getirememektedir ve bu itirazlarını birçoğunu görmezden gelmektedir. Bu nedenle Akçam'ın kitabının Naim-Andonyan belgelerinin otantikliği üzerindeki tartışmada güvenilir bir kaynak olamayacağı ortaya çıkmaktadır.